

Research Paper

Evaluating the Effects of Access to Urban Facilities and Services on the Sense of Belonging to a Place in the Worn-out Textures of Ahvāz Metropolis

Majid Goodarzi^{1*}, Zahrā Soltāni², Afsāneh Ali Bakhshi³

1. Associate Professor, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

3. PhD Student in Geography and Urban Planning, Department of Geography and Urban Planning, Shahid Chamran University of Ahvaz, Ahvaz, Iran.

DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22538.1177

Received: 2022/06/26

DOR: 20.1001.1.27831191.1402.4.3.6.6

Accepted: 2023/08/25

Abstract

Urban worn-out textures require preservation, respect, and revitalization due to their historical and cultural values. Nowadays, the restoration of these textures places a significant focus on meeting residents' needs in establishing a connection with the physical environment and concepts such as a sense of place belonging, which is of great interest to many designers. The present study aimed to evaluate the relationship between physical condition (access to urban services) and the sense of place belonging in the worn-out textures of six neighborhoods (Āmeri, Yousefi, Ākhar-e Āsfālt, Zargān, Hasirābād, and Lashkarābād). This applied study employed a descriptive-analytical research method. The Kruskal-Wallis test, simple t-test, Pearson correlation in SPSS software, and FAHP were employed to achieve the research objective. The results of the investigations indicated that the Ākhar-e Āsfālt, Yousefi, and Āmeri neighborhoods have a favorable status in terms of access to urban facilities and services, while Hasirābād neighborhood, is in a highly unfavorable condition. Furthermore, examining the relationship between urban services and the sense of place belonging to the worn-out texture with a coefficient of 0.371, signifying a direct correlation between the two mentioned variables. This implies that by enhancing urban facilities and services, as well as reinforcing public spaces and physical structures, the worn-out textures can foster an increased sense of place belonging in these areas.

Keywords: Urban facilities and services, worn-out texture, sense of belonging to a place, Ahvāz metropolis.

Highlight

- The relationship between access to urban services and the sense of belonging to the place in the worn-out context was evaluated.
- Neighborhoods were ranked according to the availability of urban facilities and services.

Extended Abstract

Introduction

A sense of belonging to a place is defined as the influential connection people make with place settlements, where they want to stay and feel comfort and security. This sensation results in an individual connecting with a place to such an extent that they consider themselves a part of it. They conceive a sense of place based on their own experiences of signs, meanings, functions, personality, and a role the place plays in their mind. Creating an effective, efficient, and dynamic urban space that aligns with the social, cultural, environmental, physical, and economic needs of the community has consistently been a concern for urban planners and designers. In recent years, the issue of "sense of belonging to a place" has been considered in the fields related to urban affairs and urban planning. This new perspective has presented researchers and urban practitioners with a novel approach, placing utmost emphasis on the degree of sense of place in urban neighborhoods, especially in worn-out textures.

* Corresponding Author: m.goodarzi@scu.ac.ir

Given the aforementioned cases, the present study aimed to analyze the relationship between the level of access to urban facilities and services and the sense of belonging to the worn-out neighborhoods in the metropolis of Ahvaz.

Methodology

The present study was applied in terms of its purpose and descriptive-analytical in terms of its nature and method. Documentary and field methods were used to collect data. The research population included the residents of worn-out areas of Ahvāz, from among them 383 individuals were selected via Cochran's formula as statistical sample. Data were analyzed using FAHP decision-making model, Pearson correlation, Friedman, and t-tests.

Results and discussion

The results of cluster analysis and the Kruskal-Wallis test depicted that Ākhar-e Āsfālt, Āmeri, and Yousefi neighborhoods are more favorable regarding facilities and services. Ākhar-e Āsfālt and Āmeri neighborhoods are the most prosperous in terms of access to urban facilities and services, with coefficients of 31.24 and 29.54, respectively. As the results obtained by separating the urban neighborhoods via cluster analysis, the six neighborhoods with worn-out textures are classified into three clusters. Ākhar-e Āsfālt and Āmeri neighborhoods are in the first cluster, Yousefi neighborhood is in the second cluster, and Zargān, Lashkarābād, and Hasirābād neighborhoods are in the third cluster. The results of the FAHP model showed that access to urban facilities and medical centers with coefficients of 0.257 and 0.190 are the most effective indicators of a worn-out texture in enjoying urban facilities and services, while access to green space and cultural facilities had the least effect on this process. According to this analysis, Ākhar-e Āsfālt and Yousefi neighborhoods are the most enjoyed in terms of access to urban facilities and services, while Hasirābād neighborhood stood in the last rank. The results of the t-test showed that the three factors of emotional, environmental, and spatial attachments with coefficients 31.425, 9.09, and 4.546, respectively, were the most effective indicators of the sense of belonging to the worn textures in these neighborhoods. The results obtained from the Pearson correlation coefficient with a value of 0.371 indicated that with increasing access to urban facilities and services, the sense of belonging to worn-out urban structures increases. This issue can directly affect future planning to reduce the problems of those urban textures.

Conclusion

Given the fact that the residents have a special attachment to their place of residence, and the emotional dependence among them is high, it is possible to improve the worn-out textures by increasing the urban facilities and services as well as strengthening public spaces and physical textures. strengthened through urban redevelopment.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

Authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the persons for scientific consulting in this paper.

Citation:

Goodarzi, M., Soltāni, Z., and Ali Bakhshi, A. (2023). Evaluating the Effects of Access to Urban Facilities and Services on the Sense of Belonging to a Place in the Worn-out Textures of Ahvāz Metropolis. *Geographical Studies of Coastal Areas Journal*, 4(13), pp. 89-103. DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22538.1177

Copyrights:

Copyright for this article are retained by the author(s), with publication rights granted to *Geographical studies of Coastal Areas Journal*. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ارزیابی اثرات دسترسی به امکانات و خدمات شهری بر حس تعلق مکانی در بافت‌های فرسوده کلان‌شهر اهواز

مجید گودرزی^{۱*}، زهرا سلطانی^۲، افسانه علی‌بخشی^۳

۱. دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.
۲. استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.
۳. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید چمران اهواز، اهواز، ایران.

DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22538.1177

DOR: 20.1001.1.27831191.1402.4.3.6.6

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۱/۰۴/۰۵

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۲/۰۶/۰۳

چکیده

بافت‌های فرسوده شهری به دلیل ارزش‌های تاریخی - فرهنگی نیازمند حفظ، احترام و بازآفرینی است. امروزه احیای این بافت‌ها با اصل قرار دادن نیاز ساکنین در برقراری ارتباط با فضای کالبدی و مباحثی چون تعلق به مکان، مورد توجه بسیاری از طراحان قرار می‌گیرد. بر همین اساس هدف پژوهش حاضر ارزیابی ارتباط دسترسی به خدمات شهری و حس تعلق مکان در بافت فرسوده محلات شش‌گانه (عامری، یوسفی، آخر آسفالت، زرگان، حصیرآباد و لشکرآباد) است. این پژوهش از لحاظ هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی - تحلیلی است و جهت رسیدن به هدف مطرح‌شده از آزمون‌های کروسکال والیس، T ساده، همبستگی پیرسون در نرم‌افزار SPSS و مدل FAHP استفاده شده است. نتایج حاصل از بررسی‌ها نشان داد سه محله آخر آسفالت، یوسفی و عامری به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری در وضعیت مطلوبی قرار داشته و در طرف مقابل محله حصیرآباد وضعیت نامناسبی دارد. همچنین بررسی ارتباط بین خدمات شهری و حس تعلق مکان به بافت فرسوده با ضریب ۰/۳۷۱ حاکی از ارتباط مستقیم دو متغیر ذکر شده بوده است و نشان می‌دهد می‌توان با افزایش امکانات و خدمات شهری و همچنین تقویت فضاهای عمومی، بافت‌های کالبدی و فیزیکی، و بافت‌های فرسوده، حس تعلق مکان در این مناطق را افزایش داد.

واژگان کلیدی: امکانات و خدمات شهری، بافت فرسوده، حس تعلق مکان، کلان‌شهر اهواز.

نکات برجسته:

- ارتباط دسترسی به خدمات شهری و حس تعلق مکان در بافت فرسوده ارزیابی شد.
- محلات به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری رتبه‌بندی شدند.

۱. مقدمه

حس مکان، پیوند عاطفی و ارتباط درونی میان انسان و مکان، نوع ادراک محیطی او و حس کلی انسان به مکان تعریف می‌شود که از دیدگاه جغرافی‌دانان و برنامه‌ریزان شهری منجر به پایداری محیط سکونت می‌گردد (Chen and Sekar, 2018: 123). حس مکان دارای سطوح مختلفی است که حس تعلق و دل‌بستگی به مکان، یکی از این سطوح به‌شمار می‌رود (Nakhi and Ahmari, 2016:78). امروزه بسیاری از انسان‌ها به‌دلیل عدم وابستگی به مکان زندگی‌شان، دائم در حال جابجایی و تغییر مکان از جایی به‌جای دیگر هستند. یکی از دلایل عمده این امر، عدم احساس تعلق ساکنان نسبت‌ها به محیط اطراف خود می‌باشد. ایجاد حس تعلق به مکان زندگی باعث می‌شود که شخص به‌مرورزمان ارتباط نزدیکی با محل زندگی برقرار کند و درنهایت خود را متعلق به محیط و جزئی از آن بداند. این هویت به‌واسطه دو عامل ایجاد می‌شود؛ در ابتدا عناصر کالبدی و بصری محیط از جمله عناصر پدیداری که یک مکان را از مکان‌های دیگر متمایز می‌کنند و سپس مجموعه‌ای از عوامل ادراکی که شامل دیده‌ها، خاطره‌ها، احساسات و تجربیات شخص از مکان می‌باشد (کریمی، ۱۳۹۷: ۱۲۵)؛ بنابراین، هرچه مکان‌ها دارای قدمت بیشتری باشند، با توجه به افزایش مدت سکونت، مجموع خاطرات افراد از این فضاها نیز افزایش می‌یابد؛ لذا بافت‌های قدیمی شهرها که تحت‌عنوان بافت‌های فرسوده شناخته می‌شوند، از این نظر دارای غنای زیادی هستند (عبدی ملک‌کلایی، ۱۳۹۵: ۲)؛ چرا که آن‌ها به‌عنوان بخشی از گذشته شهر و ساکنان آن است که (بسیاری از آن‌ها) طی زمان و تحت‌تأثیر جریان‌های طبیعی، اجتماعی و اقتصادی به‌تدریج دچار تغییر و فرسودگی شده‌اند و ضرورت بهسازی و نوسازی آن‌ها در طول زمان احساس شده است (مراد قلی، ۱۳۹۲: ۱۵). از این‌رو نوسازی بافت‌های شهری، فرایندی است که در برابر تغییرات عملکردها و نیازهای اجتماع، توسط ساکنان آن انجام می‌پذیرد. درواقع، این فرایند به‌صورت خودبه‌خود و تدریجی در سطح شهر صورت می‌پذیرد؛ اما هنگامی که کارایی یک محله شهری کاهش یافته و یا دچار فرسودگی می‌شود، ساکنان دیگر تمایلی به نوسازی محل سکونت خود و تداوم اسکان در آن را نخواهند داشت و به‌تدریج آن محدوده شهری از چرخه توسعه خارج خواهد شد. ساکنین جدید نه‌تنها به بهبود وضعیت مکان زیستی خود کمکی نمی‌کنند، بلکه به‌دلیل نبود حس تعلق به مکان، باعث بدتر شدن وضعیت آن نیز می‌شوند (رضوانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۲۴). بر این اساس، همراهی بسیاری از بافت‌های قدیمی با الزامات زندگی جدید، موجب کاهش کیفیت زندگی و نیز کاهش دل‌بستگی به مکان ساکنین این محلات شده است. لذا، توجه به این مناطق مسکونی، چه از بعد کالبدی و چه از بعد روانی، برای افزایش رضایت‌مندی ساکنین، امری ضروری به‌نظر می‌رسد. زندگی در این بافت‌ها به همان میزان که نیازمند هم‌احساس بودن با رخدادها، خاطره‌ها و ریشه‌هاست، نیازمند اعتقاد به بروز تغییرات نو در آن‌ها است (شایان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۸). با توجه به آنچه ذکر شد، می‌توان گفت امروزه بحران هویت در بسیاری از محلات و بافت‌های قدیمی امر انکارناپذیر و نیازمند به توجهی بیش‌ازپیش است. شهر اهواز به‌عنوان مرکز استان خوزستان، یکی از شهرهای مهم این استان بوده و در دهه‌های اخیر شاهد موج‌های عظیم مهاجرت به آن از روستاها و شهرستان‌های دیگر استان بوده است. بروز جنگ تحمیلی نیز مهاجرین بسیاری را از مناطق شهری و روستایی جنگ‌زده، روانه شهر اهواز کرد (صفایی‌پور و دامن‌باغ، ۱۳۹۸: ۱۰۵). این مسائل باعث شد که در حال حاضر حدود ۱۴۱۷ هکتار از شهر اهواز را بافت فرسوده تشکیل دهد که به لحاظ جمعیتی حدود یک‌سوم جمعیت این شهر در این نوع بافت ساکن هستند (طرح جامع شهر اهواز، ۱۳۹۵). این نوع بافت‌ها که کیفیت زندگی شهروندان را تحت‌تأثیر خود قرار داده‌اند با مشکلاتی همچون آفول کیفیت کالبدی، مشکلات دسترسی و ترافیکی، تراکم و تمرکز بیش‌ازحد، کمبود سرانه کاربری‌ها، نبود سلسله‌مراتب مناسب در شبکه ارتباطی، وجود کاربری‌های ناسازگار، ضعف ابنیه، استفاده از مصالح کم‌دوام و بی‌دوام، فرسودگی فاضلاب شهری و... روبه‌رو بوده و نشان می‌دهد اغلب مردم شهر اهواز از لحاظ امکانات و خدمات شهری، از شرایط مناسب و مطلوبی بهره‌مند نیستند. بر همین اساس جهت احیای این نوع بافت‌ها، جلب‌توجه ساکنین از طریق مشارکت و همچنین در نظر گرفتن تسهیلات بانکی و مدیریت شهری امری ضروری است. با توجه به موارد مذکور، این پژوهش به دنبال تحلیل نقش دسترسی به امکانات و خدمات شهری در افزایش حس تعلق به مکان در بافت‌های فرسوده در کلان‌شهر اهواز می‌باشد.

۲. مبانی نظری

۱.۲. حس مکان

اصطلاح حس مکان از دو واژه حس و مکان تشکیل شده است. واژه حس در فرهنگ لغت آکسفورد سه معنای اصلی دارد: نخست یکی از حواس پنج‌گانه؛ و دوم احساس، عاطفه و محبت که در روانشناسی به درک تصویر ذهنی گفته می‌شود (فلاحت و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶)؛ معنای سوم؟ ذکر نشده است. حس مکان به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم‌وبیش آگاهانه آن‌ها از محیط خود است که شخص را در ارتباط درونی با محیط قرار می‌دهد، به طوری که فهم و احساس فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه می‌شود. این حس عاملی است که موجب تبدیل یک فضا به مکانی با خصوصیات حسی و رفتاری ویژه برای افراد خاص می‌گردد (سمنانی، ۱۳۹۸: ۲). در واقع به‌نوعی پیوند عاطفی و ارتباط درونی میان انسان و مکان، نوع ادراک محیطی او و حس کلی انسان به مکان تعریف می‌شود که از دیدگاه جغرافی دانان و برنامه‌ریزان شهری منجر به پایداری محیط سکونت می‌گردد (Chen and Sekar, 2018: 37). حس مکان، ناشی از تجربه فرد در تعامل با مکان است که تعریف‌کننده ارتباط فرد با محیط اطرافش، منتج از فهم موقعیت خود در مکان و عملکردهای ادراکی وی رخ می‌دهد؛ بنابراین چیزی فراتر از ساختارهای فرمی - فیزیکی و کالبدی و متأثر از تصاویر و تداعی‌های ذهنی فرد در طول زمان می‌باشد (شاهرودی‌کلور، ۱۳۹۹: ۴۷).

۲.۲. حس تعلق

حس تعلق ترکیبی پیچیده از معانی، نمادها و کیفیت‌های محیطی است که شخص یا گروه به‌صورت خودآگاه یا ناخودآگاه از یک مکان خاص ادراک می‌کنند. این معنا که بیشتر بر پایه ارتباط عاطفی فرد با محیط قرار دارد، در طراحی به‌صورت نمود کالبدی خود را نمایان می‌سازد (جوان فروزنده و مطلبی، ۱۳۹۰: ۳۳). حس تعلق در رابطه با عوامل مختلف خارجی همانند افراد، گروه‌ها، اشیاء، سازمان‌ها و محیط رخ می‌دهد (اسدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۹) و به‌عنوان تجربه تعریف شده است که شامل تجربه درگیری‌های شخصی در محیط یا سیستم که فرد آن را به بخش جدایی‌پذیر آن سیستم یا محیط ادراک می‌کند. تجربه حس تعلق، احتیاج به مشارکت و انگیزه برای مشارکت معنادار و داشتن پتانسیل برای توسعه حس تعلق با به اشتراک گذاشتن یا ویژگی‌های مکمل با محیط خودشان است (امامی و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۳).

۳.۲. حس تعلق به مکان

تعلق بر احساس تأکید دارد و مکان بر قرارگاه‌های محیطی که ساکنان به‌طور احساسی و فرهنگی بدان تعلق یافته‌اند (بهزادپور، ۱۳۹۴: ۱۸۴). بیانگر پیوند عاطفی بین شخص و مکان است (اسدی و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۸). به‌گونه‌ای که پیوند فرد با مکان منجر می‌شود که انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و بر اساس تجربه‌های خود، از نشانه‌ها و معانی و عملکردها نقشی را برای مکان در ذهن خود متصور می‌سازند و این نقش نزد او منحصربه‌فرد و متفاوت است و در نتیجه مکان برای او قابل احترام است (موسوی‌اناری و ذکری، ۱۳۹۹: ۹۰)؛ این بدین معناست که مردم خود را به‌واسطه مکانی که در آن به دنیا آمده و رشد کرده‌اند، تعریف کنند (میرزاعلی و همکاران، ۱۳۹۷: ۴). احساس تعلق و دلبستگی به مکان مزایای جسمی و روانی بسیاری را برای افراد به همراه خواهد داشت (Gattin, 2018: 50)، که این خود ممکن است فواید بالقوه‌ای برای سلامتی انسان و رفتارهای حامی محیط داشته باشد (ویسی و چاره‌جو، ۱۴۰۰: ۱۶۷). به‌طور کلی حس تعلق به مکان یک پیوند عاطفی محبت بین مردم و مکان است که ریشه در حس خوشایند هماهنگی و آشنایی با محیط دارد؛ در پی ادراک معانی مکان و فضا شکل می‌گیرد و موجب انسانی‌تر شدن فضا و در نتیجه برقراری ارتباط دو سویه، افزایش مقبولیت و تمایل افراد به حضور مستمر و بهره‌برداری از مکان خواهد شد. به‌گونه‌ای که نقش تعیین‌کننده در میزان جذب مخاطبان و انجام فعالیت در فضا را دارد، عاملی که حیاط یا مرگ فضا وابسته به آن است (Jansen, 2020: 408).

۳.۲. بافت فرسوده و دسترسی به خدمات شهری

به طور کلی کاهش کارایی هر پدیده و عدم رسیدگی به آن، ضرورت نگهداری و تجدید حیات و رفع فرسودگی آن را در پی دارد. هنگامی که حیات شهری در محدود ای از شهر، به هر علتی رو به رکورد می‌گذارد و کوششی جهت رونق مجدد آن صورت نمی‌گیرد، بافت شهری آن محدوده در روند فرسودگی قرار می‌گیرد. فرسودگی در بافت‌های شهری بر کالبد بافت و همچنین فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی آن تأثیرگذار است. فرسودگی کالبدی و فرسودگی حیات اجتماعی و اقتصادی بافت، در یک رابطه متقابل به تشدید یکدیگر کمک کرده و موجب رکود حیات شهری و تنزل شدید کیفیت زیست می‌گردد (زنگنه، ۱۳۹۸: ۴۴). بافت‌های فرسوده شهری از نبود برخی خدمات فرهنگی، آموزشی و شهری به لحاظ کمی و کیفی رنج می‌برند و در برخی خدمات نیز دچار نقص هستند. در محدوده بافت‌های فرسوده، به‌ندرت شاهد وجود مراکز فرهنگی و عمومی نظیر کتابخانه‌های عمومی، فرهنگسراها و مراکز بهداشتی، درمانی، امداد و نجات، فضاهای سبز و عمومی لازم و کافی، مهدکودک‌ها و امثال آن هستیم. سرانه کم خدمات شهری (فضای سبز، مراکز آموزشی، فرهنگی و تفریحی) و مشکل امدادسانی در مواقع بحرانی از آثار منفی خدمات شهری در این بافت‌ها می‌باشند (ناظمی، ۱۳۹۷: ۴).

۳. پیشینه پژوهش

تاکنون مطالعات بین‌المللی و داخلی متعددی بر اهمیت حس تعلق بافت فرسوده در بازآفرینی و توسعه این بافت تأکید داشته‌اند، به‌عنوان نمونه؛ لیو^۱ و همکاران (۲۰۱۶)، در مقاله‌ای با استفاده از نظرسنجی و پرسشنامه کمی و کیفی از مسئولان گردشگری شهر تای‌او هنگ کنک، ارتباط بین حس مکان و شرکت‌های تجاری کوچک و متوسط (SMTEs) را ارزیابی کرده است و نشان دادند که احساس مکان نقش مهمی در ترغیب ساکنان حرکت و فرزندان آن‌ها برای بازگشت و شرکت در یک تجارت مرتبط با گردشگری دارد. مک‌کان^۲ و همکاران (۲۰۱۸)، در پژوهشی به این نتیجه رسیده‌اند که افرادی که حس مکان قوی‌تری دارند، در یادآوری ویژگی‌های فیزیکی، به‌ویژه یافتن مسیرها و شناسایی نشانه‌ها موفق‌تر بوده و هنگام جهت‌یابی و آدرس‌دهی به‌صورت شفاهی، اطلاعات ذهنی بیشتری از محیط را به یاد می‌آورند. هوانگ^۳ و همکاران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای به این نتیجه رسیده‌اند که احساس تعلق فرد بیشتر توسط تعامل مستقیم شخص با یک مکان تقویت می‌شود، به بیان دقیق‌تر آنان با استفاده از نظرسنجی از مهاجران در هشت شهر چین دریافتند که تماس آنها با ساکنانی که با آنها ارتباطی نداشتند به‌طور مثبت با توسعه حس تعلق در شهرهای میزبان مرتبط بود، در حالی که تماس تنها با افراد غیرمقیم تأثیر معکوس داشت. همچنین در دسترس بودن خدمات عمومی باعث ایجاد احساسات مثبت در مورد مکان جدید می‌شود، در حالی که حجم زیاد جمعیت تأثیر متضاد دارد. شریف‌زاده و همکاران (۱۳۹۶) در پژوهشی به بررسی جایگاه سرمایه اجتماعی در ارتقای تعلق مکانی مناطق روستایی شهرستان زابل پرداختند. این تحقیق شامل پیمایش پرسشنامه‌ای بود و جامعه آماری پژوهش شامل همه سرپرستان خانوارهای روستایی شهرستان زابل به تعداد ۲۶۰۱۰ نفر بود که از بین آن‌ها ۳۱۰ نفر به روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای با انتساب متناسب در میان هشت روستای مورد مطالعه انتخاب شدند. در این تحقیق از بین انواع روش‌های تحقیق توصیفی، از روش پیمایشی برای دستیابی به اهداف مورد نظر بهره گرفته است و به این نتیجه رسیدند که نزدیک به ۲۴ درصد پاسخگویان دارای تعلق مکانی کم، ۴۹ درصد دارای تعلق مکانی متوسط و ۲۷ درصد دارای تعلق مکانی زیاد بودند. با توجه به ضرایب همبستگی به‌دست‌آمده در این پژوهش، بین سرمایه اجتماعی و تعلق مکانی پاسخ‌گویان رابطه معنادار وجود دارد. نتایج تحلیل مسیر نشان داد که سرمایه اجتماعی بیشترین تأثیر را بر تعلق مکانی دارد. دانش‌پور و همکاران (۱۳۹۷) با سنجش عوامل کالبدی مؤثر بر حس تعلق به مکان، روش مورد استفاده در این قسمت از نوع کیفی است. در گام بعدی با هدف سنجش وضعیت موجود و بررسی هنجارها و سنجه‌های کالبدی مؤثر بر حس تعلق حاصل از مبانی نظری در نمونه‌ی مورد مطالعه از تکمیل پرسشنامه استفاده شده و اطلاعات حاصل از طریق بررسی رابطه‌ی همبستگی (همبستگی پیرسون) بین متغیرهای مستقل و وابسته‌ی تعریف شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS و به روش کمی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که شخصیت کالبدی منحصر به فرد و

1. Liu
2. McCann
3. Huang

دید منظر دارای همبستگی بیشتری نسبت به سایر عوامل کالبدی با حس تعلق به مکان است. زنگنه (۱۳۹۸)، در مقاله‌ای به مقایسه تطبیقی از وضعیت احساس تعلق مکانی در سه شهر، کوچک، میانی و کلان‌شهری و عوامل مؤثر بر احساس تعلق مکانی آن‌ها پرداخته که به لحاظ روش، پیمایشی بوده و ابزار تحقیق، پرسشنامه محقق‌ساخته‌ای است که میزان روایی آن از طریق روایی صوری و ضریب پایایی آن از طریق آزمون آلفای کرونباخ با مقدار ۰/۷۸ تأیید شده است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه شهروندان سه شهر خواف با حجم نمونه ۳۸۰ نمونه، سیزوار با ۳۸۳ نمونه و مشهد با ۳۸۴ نمونه می‌باشد. نتایج حاصل حاکی از آن است که متغیر کیفیت خدمات، بیشترین تأثیر را بر احساس تعلق مکانی در این شهرها داشته است. بزوی و همکاران (۱۳۹۹) در مقاله‌ای با عنوان اولویت‌سنجی محله‌های شهری از منظر بافت کالبدی مسکن جهت بازآفرینی شهری، از لحاظ روش‌شناسی توصیفی - تحلیلی است. جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز به صورت اسنادی و کتابخانه‌ای در این تحقیق محلات تاریخی و فرسوده شهر گرگان را با استفاده از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چند معیاره ترکیبی (WASPAS) اولویت‌بندی نموده است؛ برای وزن‌دهی به شاخص‌ها و بررسی میزان اثرگذاری هر شاخص نیز از روش آنتروپی شانون بهره گرفته شده است. تحقیق حاضر نشان داد محلاتی که از لحاظ شرایط و شاخص‌های مسکن شهری در شرایط مطلوب و مناسبی قرار دارند، در رتبه اول و دوم قرار دارند. درنهایت برای سنجش رابطه بین دو متغیر حس تعلق به مکان و میزان دسترسی به امکانات و خدمات شهری، ضریب همبستگی پیرسون مورد استفاده قرار گرفت. نتایج به‌دست‌آمده از ضریب همبستگی پیرسون با مقدار ضریب ۰/۳۷۱ نشان‌دهنده آن است که بین دو متغیر رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد و با افزایش سرانه امکانات و خدمات شهری، حس تعلق به مکان ساکنان بافت‌های فرسوده شهری، افزایش می‌یابد. مواردی که در مطالعاتی از قبیل؛ رامکیسون^۱ (۲۰۱۵)، روشنی و همکاران (۱۳۹۷)، مشکینی و همکاران (۱۳۹۷) نیز بدان اشاره شده و هم‌راستا بوده است. درنهایت می‌توان چنین استنباط نمود با توجه به اینکه ساکنان دل‌بستگی خاصی به مکان محل زندگی خود دارند و همچنین وابستگی عاطفی در بین آن‌ها زیاد است، می‌توان با افزایش امکانات و خدمات شهری و همچنین تقویت فضاهای عمومی و بافت‌های کالبدی و فیزیکی، بافت‌های فرسوده را از طریق بازآفرینی شهری تقویت کرد. با توجه به آنچه ذکر گردید، مهم‌ترین تفاوت پژوهش حاضر نسبت به مطالعات اشاره شده، بررسی مهم‌ترین پارامترهای تأثیرگذار در حس تعلق مکانی از بعد عمومی (دیدگاه کارشناسان و ساکنان محدوده مورد مطالعه) و همچنین اثرگذاری دسترسی به خدمات شهری بر افزایش این احساس و مقایسه میزان اثرگذاری برخورداری در سطوح مختلف منطقه و ترکیب این دو روش مطالعه می‌باشد.

۴. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، نظری - کاربردی و از لحاظ ماهیت و روش مطالعه، توصیفی - تحلیلی است؛ و در گردآوری داده‌ها از شیوه اسنادی و میدانی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش حاضر را ساکنان بافت‌های فرسوده شهر اهواز تشکیل می‌دهند که به استناد آمار شهرداری اهواز، تعداد ۳۷۰ هزار نفر می‌باشند. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۸۴ نمونه به‌دست آمد.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{1.96^2 * 0.5 * 0.5}{0.05^2} = 384$$

$$t = 1/96$$

$$p = 0/5$$

$$q = 0/5$$

$$d = 0/05$$

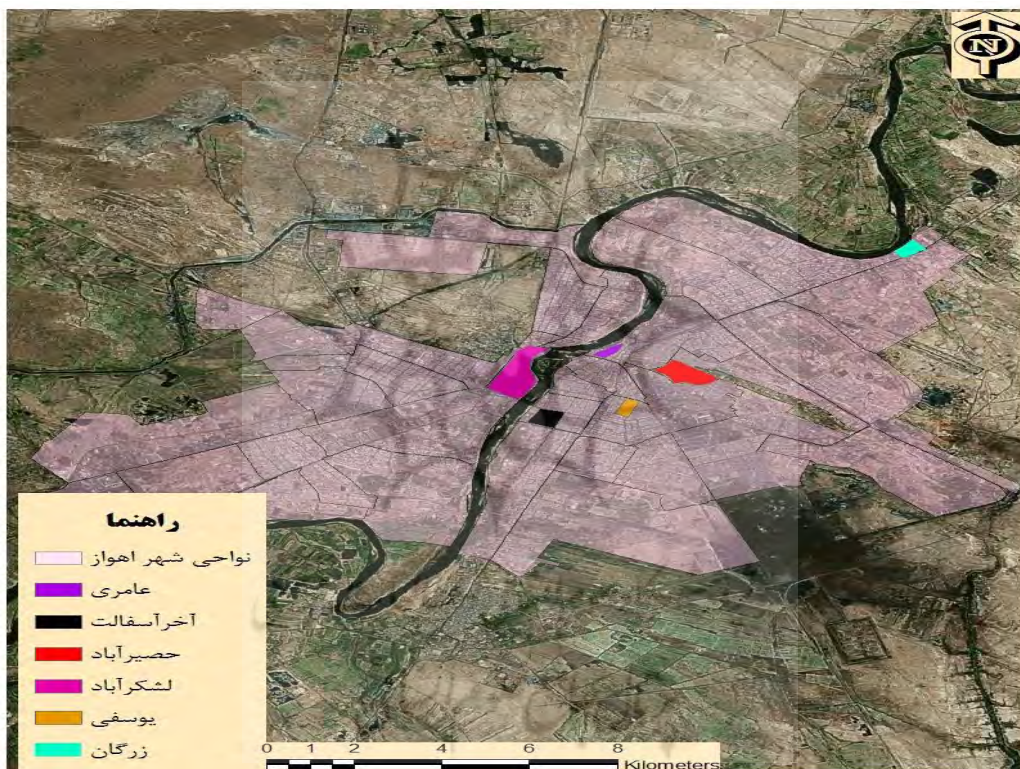
n = حجم نمونه = N = تعداد کل جامعه آماری = t = ضریب اطمینان = d = میزان خطا = p = درصد افرادی که صفت موردنظر را دارند = q = درصد افرادی که صفت موردنظر را ندارند.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات پژوهش از تکنیک‌های آماری پیرسون، فریدمن، T و روش تحلیل سلسله‌مراتبی Fuzzy AHP و جهت تهیه نقشه برخورداری از نرم افزار (GIS) استفاده شده است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات

پژوهش از مدل‌های تصمیم‌گیری AHP و آزمون‌های آماری چون، آزمون T، همبستگی پیرسون، کروسکال والیس و تحلیل خوشه‌ای در محیط نرم‌افزار SPSS و جهت تهیه نقشه از سیستم اطلاعات جغرافیایی (GIS) استفاده گردید.

۱.۴. معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اهواز، مرکز شهرستان اهواز و مرکز استان خوزستان، در حال حاضر با مساحت ۲۰۰ کیلومترمربع (این وسعت با توجه به نواحی حاشیه‌ای به حدود ۲۷۰ کیلومترمربع می‌رسد) وسیع‌ترین شهر استان است. این شهر تا سال ۱۳۹۰ دارای هشت منطقه شهرداری است که هر یک، سه یا چهار ناحیه را در بر می‌گرفتند ولی در سال ۱۳۹۱، منطقه پنج آن از دیگر مناطق شهری جدا و شهر اهواز به هفت منطقه شهری تقسیم شده است (سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، ۱۳۸۴: ۳). ولی در سال ۱۳۹۵ با تقسیم منطقه ۴ به دو منطقه، مناطق شهر اهواز به ۸ منطقه تقسیم شده‌اند. بر اساس آمار منتشرشده از درگاه ملی آمار ایران، این شهر در آخرین سرشماری دارای جمعیتی بالغ بر ۱/۱۸ میلیون نفر بوده است. از لحاظ بافت فرسوده نیز، ۶ ناحیه (آخر آسفالت، یوسفی، زرگان، لشکرآباد، حصیرآباد و عامری) از مهم‌ترین نواحی با میزان مساحت بالای بافت فرسوده می‌باشند (سازمان مسکن و شهرسازی استان خوزستان، ۱۳۹۷) (شکل ۱).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی محدوده‌های مورد مطالعه (منبع: شهرداری اهواز؛ ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱)

۵. یافته‌های پژوهش و بحث

۱.۵. عنوان فرعی

بافت‌های فرسوده شهری به دلیل ارزش‌های تاریخی - فرهنگی نیازمند حفظ، احترام و بازآفرینی است. امروزه احیای این بافت‌ها با اصل قرار دادن نیاز ساکنین در برقراری ارتباط با فضای کالبدی و مباحثی چون تعلق به مکان مورد توجه بسیاری از طراحان قرار می‌گیرد. همان‌طور که در بخش روش تحقیق ذکر شد نخست با استفاده از نظرسنجی عمومی اثرگذاری ۱۱ شاخص و ۲۸ گویه جهت مشخص نمودن میزان اهمیت دسترسی به خدمات و امکانات شهری در افزایش تعلق مکانی بافت فرسوده سنجیده شد. نتایج به‌دست‌آمده از وضعیت امکانات و خدمات شهری در محله‌های بافت فرسوده به تفکیک هر محله ذکر شده است. جهت سنجش تفاوت بین محله‌های بافت فرسوده از آزمون‌های کروسکال والیس و تحلیل خوشه‌ای بهره گرفته شد. نتایج حاصل از

آزمون کروسکال والیس وضعیت هر شاخص را به تفکیک محله نشان می‌دهد. نتایج حاصل از آزمون‌های ذکر شده نشان می‌دهد از لحاظ گویه‌های مطرح شده، محله‌های آخر آسفالت، عامری و یوسفی به لحاظ امکانات و خدمات از وضعیت بهتری برخوردار هستند (جدول ۱).

جدول ۱. بررسی تفاوت بین محله‌های بافت فرسوده شهر اهواز به لحاظ امکانات و خدمات شهری

شاخص	محله	آخر آسفالت	یوسفی	زرگان	لشکرآباد	حصیرآباد	عامری
بهداشتی - درمانی		۳۱/۶۹	۲۵/۱۷	۳۰/۴۲	۲۴/۶۷	۴۱/۴۲	۳۱/۸۶
بهداشت محیطی		۴۲	۲۷/۱۴	۲۶/۰۸	۲۹/۶۹	۲۴/۵۸	۳۶/۵۹
فضای سبز		۴۲/۰۲	۲۶/۱۹	۳۲	۲۹/۶۳	۲۶/۳۳	۳۴/۷۷
آموزشی		۲۹/۳۸	۳۱/۳۰	۳۰/۷۵	۳۸/۵۸	۳۵	۲۷/۱۴
حمل و نقل		۲۷/۸۶	۳۶/۶۰	۲۸/۵۸	۲۴/۰۸	۳۳/۷۵	۳۷/۷۳
فرهنگی - ورزشی		۲۸/۰۲	۲۸/۵۰	۲۷/۷۵	۲۳/۵۰	۳۵/۳۳	۳۶/۷۷
تأسیسات و تجهیزات شهری		۴۳/۸۳	۲۷/۷۰	۳۱/۲۵	۳۲/۲۵	۲۱/۶۲	۳۶/۱۸
مسکونی		۲۱/۰۳	۱۶/۰۸	۱۴/۳۳	۱۴/۵۹	۱۴/۵۶	۱۷/۸۱
معاپر		۳۳/۲۷	۲۹/۴۴	۲۱/۱۲	۱۹/۱۷	۱۴/۷۷	۲۴/۸۶
مبلمان شهری		۲۲/۴۸	۲۰/۲۰	۲۰/۵۸	۱۸/۴۲	۱۱/۵۸	۲۱/۵۵
چشم‌انداز		۲۲/۵۲	۱۸/۳۰	۱۷/۰۸	۱۴/۲۵	۱۵/۶۷	۱۹/۶۴
کل		۳۱/۲۴	۲۶/۰۶	۲۵/۴۶	۲۴/۴۴	۲۴/۹۶	۲۹/۵۴

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۱

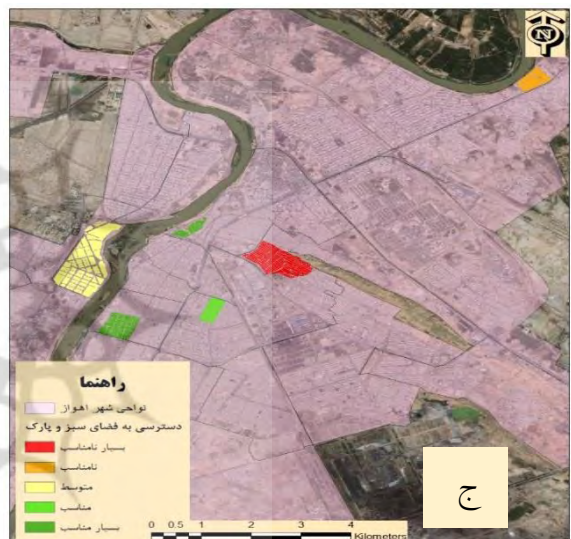
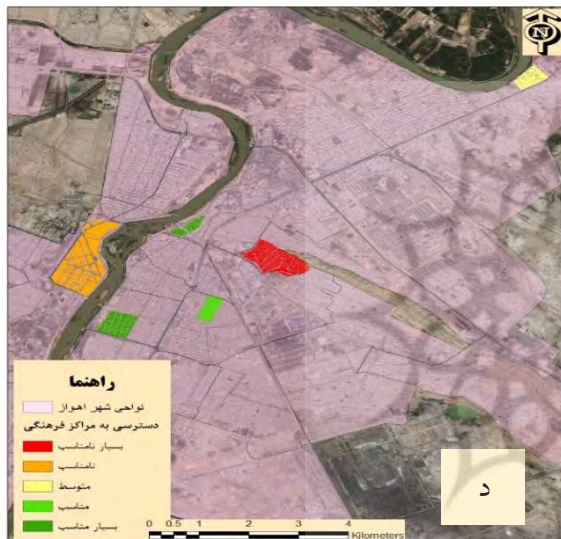
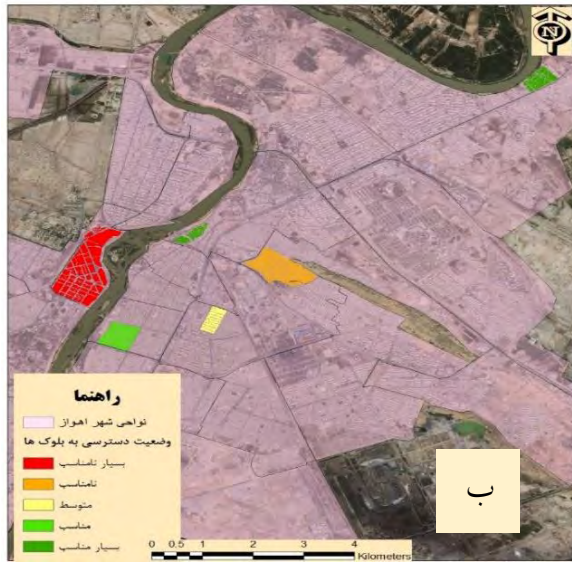
نتایج به دست آمده از آزمون کروسکال والیس (جدول ۱) نشان می‌دهد که دو محله آخر آسفالت و عامری به ترتیب با ضرایب (۳۱/۲۴، ۲۹/۵۴) برخوردارترین محله از لحاظ دسترسی به امکانات و خدمات شهری بوده است. در ادامه بر اساس نتایج به دست آمده به تفکیک محله‌های شهری از تحلیل خوشه‌ای استفاده شده است. محله‌های شش‌گانه بافت فرسوده به سه خوشه دسته‌بندی شده‌اند. در خوشه اول محله‌های آخر آسفالت و عامری، در خوشه دوم محله یوسفی و در خوشه سوم محله‌های زرگان، لشکرآباد و حصیرآباد قرار گرفته‌اند (جدول ۲).

جدول ۲. خوشه‌بندی محله‌های بافت فرسوده شهر اهواز به لحاظ امکانات و خدمات شهری

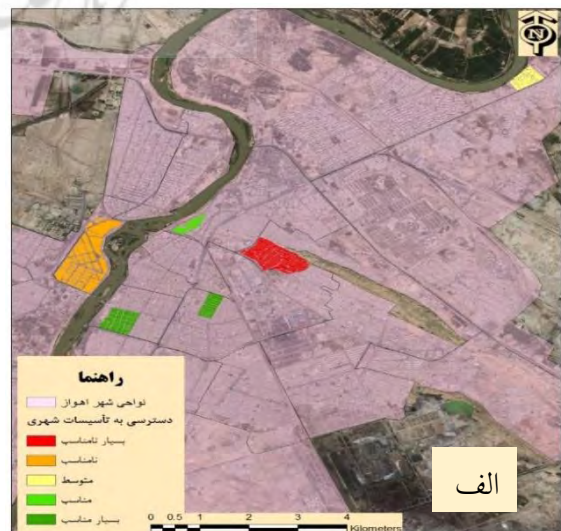
محله	آخر آسفالت	یوسفی	زرگان	لشکرآباد	حصیرآباد	عامری
خوشه	۱	۲	۳	۳	۳	۱
وضعیت برخورداری	برخوردار	کم برخوردار	عدم برخورداری یا محروم	برخوردار	برخوردار	برخوردار

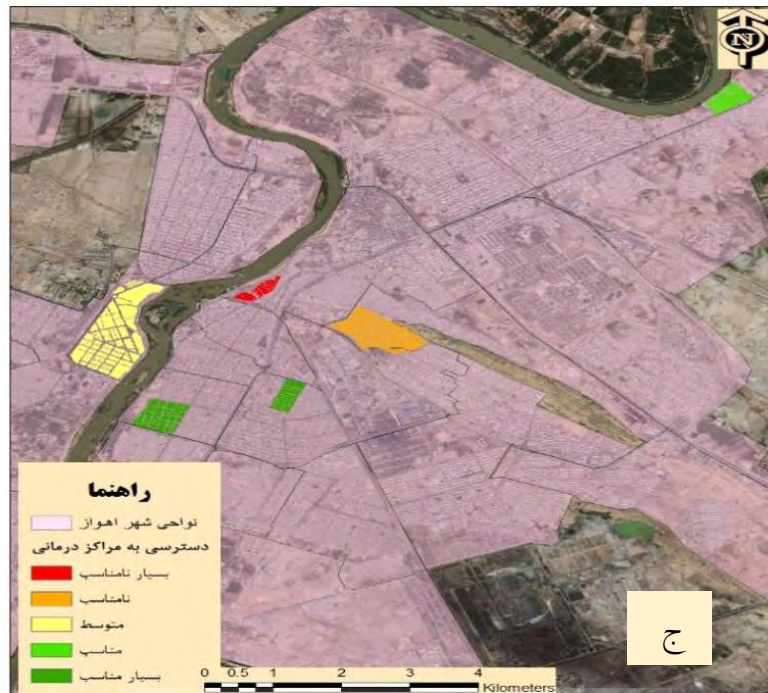
منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۱

گام بعدی پژوهش استفاده از نظر متخصصان شهری (اساتید، کارمندان شهرداری) جهت ارزیابی وضعیت محله‌های بافت فرسوده به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری می‌باشد. جهت نیل به هدف مطرح شده نخست ۷ گویه زیر با استفاده از مدل FAHP وزن‌گذاری شده و سپس در نرم‌افزار Arc GIS، رتبه‌بندی محلات به لحاظ میزان برخورداری از امکانات مشخص می‌شود (شکل ۲ و ۳).

شکل ۲. وضعیت برخورداری محلات بافت فرسوده از لحاظ دسترسی به امکانات
 (الف: دسترسی به بلوک‌ها؛ ب: وسایل حمل‌ونقل؛ ج: مراکز فرهنگی؛ د: فضای سبز)

شکل ۳. وضعیت برخورداری محلات بافت فرسوده از لحاظ دسترسی به امکانات
(الف: مراکز آموزشی، ب: تأسیسات شهری، ج: مراکز درمانی)

اما در مرحله بعد سعی شد با استفاده از مدل فازی دیگری نتایج به دست آمده ارزیابی شود. بر همین اساس از مدل سلسله مراتبی Fuzzy AHP برای مقایسه نتایج استفاده شد. در این مدل بعد از وزن گذاری متغیرهای پژوهش در قالب اعداد فازی مثلثاتی، متغیرها با وزنهای متفاوتی از حداقل وزن تا حداکثر وزن مشخص گردیدند که در جداول زیر می توان دید.

جدول ۳. وزن نسبی لایه ها برای پهنه بندی برخورداری بافت های فرسوده

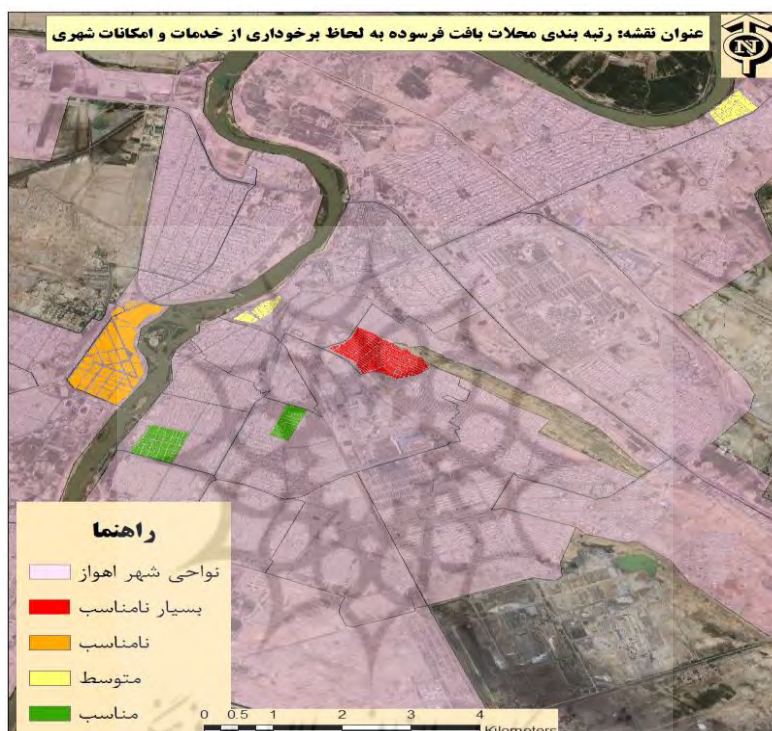
مراکز آموزشی (V5)	مراکز درمانی (V7)	تأسیسات و تجهیزات (V6)	مراکز فرهنگی (V4)	فضای سبز (V3)	دسترسی (V2)	حمل و نقل (V1)
V5	V7	V6	V4	V3	V2	حمل و نقل
۰/۵۷	۰/۸۷	۰/۹۳	۴	۰/۸۷	۱	
V5	V7	V6	V4	V3	V1	دسترسی
۰/۳۸	۰/۶۴	۰/۷۳	۰/۹۶	۰/۶۳	۰/۸	
V5	V7	V6	V4	V2	V1	فضای سبز
۰/۳۲	۱	۱	۱	۱	۱	
V5	V7	V6	V3	V2	V1	مراکز فرهنگی
۰/۸۲	۰/۷۴	۰/۷۹	۰/۷	۱	۰/۸۵	
V4	V7	V6	V3	V2	V1	مراکز آموزشی
۱	۱	۱	۱	۱	۱	
V4	V7	V5	V3	V2	V1	تأسیسات و تجهیزات
۱	۰/۹۲	۰/۵۳	۰/۹۲	۱	۱	
V4	V6	V5	V3	V2	V1	مراکز درمانی
۱	۱	۰/۶۴	۰/۹۹	۱	۱	

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۱

جدول ۴. وزن نهایی لایه‌ها برای پهنه‌بندی برخورداری بافت‌های فرسوده

گزینه‌ها	وزن نرمال نشده	وزن نرمال شده
حمل و نقل	۰/۵۷	۰/۱۴۶
دسترسی	۰/۵۳	۰/۱۳۶
فضای سبز	۰/۳۸	۰/۰۹۷
مراکز فرهنگی	۰/۳۲	۰/۰۸۲
مراکز آموزشی	۰/۶۴	۰/۱۶۴
تأسیسات و تجهیزات	۱	۰/۲۵۷
مراکز درمانی	۰/۷۴	۰/۱۹۰

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۱

شکل ۴. رتبه‌بندی محلات بافت فرسوده به لحاظ دسترسی به امکانات و خدمات شهری

نتایج حاصل از مدل FAHP نشان می‌دهد از نظر کارشناسان و متخصصان امور شهری، دسترسی به تأسیسات شهری و مراکز درمانی با ضرایب (۰/۲۵۷، ۰/۱۹۰) مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار در برخورداری بافت فرسوده از لحاظ امکانات و خدمات شهری بوده و دسترسی به فضای سبز و امکانات فرهنگی کمترین اثر را در این فرایند داشته‌اند. در نهایت ترکیب اوزان به دست آمده هر شاخص با لایه‌ها (شکل ۴) نشان می‌دهد که محله‌های آخر آسفالت و یوسفی برخورداری از محلات از لحاظ دسترسی به امکانات و خدمات شهری بوده و حصیرآباد در رده آخر این رتبه‌بندی قرار دارد.

گام بعدی پژوهش، سنجش وضعیت شاخص‌های حس تعلق مکانی، عوامل مؤثر در افزایش حس تعلق مکانی، سنجش تفاوت بین محله‌های بافت فرسوده به لحاظ امکانات و خدمات شهری و همچنین سنجش رابطه بین تعلق مکانی و میزان برخورداری از این امکانات می‌باشد. برای سنجش وضعیت شاخص‌های حس تعلق به مکان در محله‌های بافت فرسوده شهر اهواز از ۱۷ شاخص و ۶۳ گویه استفاده گردید. پرسشنامه بعد از طراحی بین ساکنان محله‌های بافت فرسوده توزیع گردید. سپس از شاخص‌های حس تعلق به مکان، میانگین گرفته و وضعیت شاخص‌های حس تعلق به مکان با استفاده از آزمون T ساده ارزیابی گردید (جدول ۵).

جدول ۵. بررسی وضعیت شاخص‌های حس تعلق به مکان در بافت‌های فرسوده شهری

شاخص	میانگین	فراوانی	مقدار t	سطح معناداری
خاطرات جمعی	۲/۳۶	۳۸۳	-۶/۷۱۱	۰/۰۰۱
وابستگی‌های عاطفی	۴/۰۴	۳۸۳	۳۱/۴۲۵	۰/۰۰۱
دل‌بستگی به مکان	۳/۳۱	۳۸۳	۵/۴۶۴	۰/۰۰۱
هویت	۲/۹۸	۳۸۳	-۰/۲۷۳	۰/۰۰۱
خوانایی و نمایانی	۲/۸۴	۳۸۳	-۳/۱۷۶	۰/۰۰۱
امنیت	۲/۴۳	۳۸۳	-۱۶/۶۲۴	۰/۰۰۱
ماندگاری	۲/۶۷	۳۸۳	-۰/۷۶۲	۰/۰۰۱
آشنایی با مکان	۲/۴۹	۳۸۳	-۱/۰۷۳	۰/۰۰۱
تمایز شخصیتی	۲/۵۰	۳۸۳	-۱/۱۷۲	۰/۰۰۱
محصوریت	۲/۵۰	۳۸۳	-۱/۱۸۵	۰/۰۰۱
بومی‌گرایی	۲/۴۶	۳۸۳	-۱/۲۷۲	۰/۰۰۱
دسترسی	۲/۴۷	۳۸۳	-۱/۲۸۵	۰/۰۰۱
تنوع	۲/۴۹	۳۸۳	-۱/۲۲۵	۰/۰۰۱
سرزندگی	۲/۵۱	۳۸۳	-۱/۱۴۱	۰/۰۰۱
زیست‌محیطی	۳/۶۰	۳۸۳	۹/۰۹۸	۰/۰۰۱
تعاملات اجتماعی	۲/۸۰	۳۸۳	-۳/۸۹۷	۰/۰۰۱
رضایتمندی	۱/۶۲	۳۸۳	-۸۵/۰۳۰	۰/۰۰۱

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۱

نتایج حاصل از آزمون T نشان می‌دهد که سه عامل وابستگی‌های عاطفی، زیست‌محیطی و وابستگی مکان به ترتیب با ضرایب (۳۱/۴۲۵، ۹/۰۹۸، ۵/۴۶۴) مهم‌ترین شاخص‌های تأثیرگذار حس تعلق مکان به بافت فرسوده در این محلات بوده است. در نهایت جهت مشخص نمودن میزان ارتباط بین دسترسی به امکانات و خدمات شهری و حس تعلق مکانی به بافت فرسوده در محلات مورد مطالعه از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شد (جدول ۶).

جدول ۶. سنجش رابطه بین دسترسی به امکانات و خدمات شهری و حس تعلق به مکان در بافت‌های فرسوده شهری

متغیر	حس تعلق به مکان	بازآفرینی بافت‌های فرسوده
ضریب همبستگی پیرسون	۱	۰/۳۷۱
سطح معناداری	۰/۰۰۱	-
فراوانی	۳۸۳	۳۸۳
ضریب همبستگی پیرسون	۰/۳۷۱	۱
سطح معناداری	-	۰/۰۰۱
فراوانی	۳۸۳	۳۸۳

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۴۰۱

نتایج به دست آمده از ضریب همبستگی پیرسون با مقدار ضریب ۰/۳۷۱ نشان‌دهنده آن است که بین دو متغیر رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد و با افزایش دسترسی به امکانات و خدمات شهری، حس تعلق به مکان در بافت‌های فرسوده شهری، افزایش می‌یابد و همین امر می‌تواند اثر مستقیمی بر برنامه‌ریزی‌های آینده جهت کاهش معضلات این نوع بافت‌ها داشته باشد.

۶. نتیجه‌گیری

حس تعلق مکان به‌عنوان پیوندی مؤثر که مردم با قرارگاه‌های مکانی برقرار می‌کنند تعریف می‌شود، جایی که آن‌ها تمایل به ماندن و احساس راحتی و امنیت دارند. این حس به‌گونه‌ای به پیوند فرد با مکان منجر می‌شود که انسان خود را جزئی از مکان می‌داند و بر اساس تجربه‌های خود از نشانه‌ها، معانی، عملکردها، شخصیت و نقشی برای مکان در ذهن خود متصور می‌سازد. خلق فضای شهری مؤثر، کارآمد و پویا که با نیازهای اجتماعی، فرهنگی، زیست‌محیطی، فیزیکی، اقتصادی و ... مردم جامعه هماهنگ باشد، همواره دغدغه کار بسیاری از برنامه‌ریزان و طراحان شهری بوده است. در سال‌های اخیر، موضوع «حس مکان» در رشته‌های مرتبط با امور شهری و برنامه‌ریزی شهری مورد توجه قرار گرفته است. این وضعیت رویکرد نوینی پیش روی محققان و متصدیان امور شهری قرار داده و بیشترین تأکید را متوجه میزان حس مکان در محلات شهری به‌ویژه در بافت‌های فرسوده می‌نماید. با توجه به موارد مذکور در پژوهش حاضر هدف، تحلیل فضایی ارتباط بین میزان دسترسی به امکانات و خدمات شهری و حس تعلق مکانی در بافت‌های فرسوده در محله‌های کلان‌شهر اهواز می‌باشد. در پژوهش حاضر نخست از طریق پرسشنامه و داده‌های اسنادی، میزان دسترسی ساکنان ۶ محله مورد مطالعه به امکانات و خدمات شهری سنجیده شد. نتایج حاصل از آزمون کروسکال والیس و مدل FAHP نشان می‌دهد که محله‌های آخر آسفالت، عامری و یوسفی، به لحاظ برخورداری از امکانات و خدمات شهری در وضعیت مطلوب و مناسبی قرار دارند و محله حصیرآباد در شرایط نامطلوبی قرار دارد. همچنین سنجش وضعیت شاخص‌های حس تعلق مکانی حاصل از نظرات کارشناسان نشان داد که شاخص وابستگی‌های عاطفی، مسائل زیست‌محیطی، رضایتمندی، دل‌بستگی به مکان و دسترسی به ترتیب مهم‌ترین عوامل مؤثر بر افزایش حس تعلق مکانی در محله‌های مورد مطالعه به حساب می‌آیند. همچنین شاخص‌های امنیت، سرزندگی، ماندگاری، تنوع، خاطرات جمعی، تعاملات اجتماعی، تمایز شخصیتی، خوانایی و نمایانی، آشنایی با مکان، هویت، محصوریت و بومی‌گرایی نیز در اولویت‌های بعدی قرار گرفته‌اند. درنهایت برای سنجش رابطه بین دو متغیر حس تعلق به مکان و میزان دسترسی به امکانات و خدمات شهری، ضریب همبستگی پیرسون مورد استفاده قرار گرفت. نتایج به‌دست‌آمده از ضریب همبستگی پیرسون با مقدار ضریب ۰/۳۷۱ نشان‌دهنده آن است که بین دو متغیر رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد و با افزایش سرانه امکانات و خدمات شهری، حس تعلق به مکان ساکنان بافت‌های فرسوده شهری، افزایش می‌یابد. مواردی که در مطالعاتی از قبیل؛ رامکسون^۱ (۲۰۱۵)، روشنی و همکاران (۱۳۹۷)، و مشکینی و همکاران (۱۳۹۷) نیز بدان اشاره شده و هم‌راستا بوده است. درنهایت می‌توان چنین استنباط نمود با توجه به اینکه ساکنان دل‌بستگی خاصی به مکان محل زندگی خود دارند و همچنین وابستگی عاطفی در بین آن‌ها زیاد است، می‌توان با افزایش امکانات و خدمات شهری و همچنین تقویت فضاهای عمومی و بافت‌های کالبدی و فیزیکی، بافت‌های فرسوده را از طریق بازآفرینی شهری تقویت کرد.

منابع

- اسدی، احمد؛ حسین‌آبادی، سعید و مودودی، مهدی (۱۳۹۹). مدل‌سازی رابطه بین سرزندگی شهری و حس تعلق مکانی در شهر قاین. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱۱(۴۰)، صص. ۱۷-۳۰.
- امامی، علی؛ بازدار، مهرنوش؛ صفری، ملیحه و فرحناکی، رامونا (۱۳۹۳). تعیین رابطه حس تعلق و شاخصه‌های اجتماعی آن (نمونه موردی: روستای زیارت در گلستان). فصلنامه آرمان‌شهر، ۱۰(۲۱)، صص. ۱۱-۲۱.
- الهیسی، فرزاد و چاره‌جو، فرزین (۱۴۰۰). تبیین نقش عوامل مؤثر بر تعلق مکانی در بافت‌های شهری (مطالعه موردی: بافت‌های قدیم، میانی، جدید و حاشیه‌ای شهر سنندج). جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۸(۱)، صص. ۱۶۵-۱۸۴.
- بزی، خدارحم؛ معماری، ابراهیم و صیاد سالار، یاسین (۱۳۹۹). اولویت‌سنجی محله‌های شهری از منظر بافت کالبدی مسکن جهت بازآفرینی شهری (مطالعه پژوهی: شهر گرگان). مطالعات ساختار و کارکرد شهری، ۷(۲۳)، صص. ۱۳۱-۱۵۰.
- بهزادپور، محمد (۱۳۹۷). بررسی حس تعلق مکانی در مجتمع‌های مسکونی و نقش طبیعت بر آن (مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکونی اکباتان، پردیسان، زیتون و مهرگان). پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳۴)، صص. ۱۸۳-۲۰۰.

- جوانفروزنده، علی و مطلبی، قاسم (۱۳۹۰). مفهوم حس تعلق به مکان و عوامل تشکیل دهنده آن. نشر هویت شهری، ۵(۸)، صص ۲۷-۳۷.
- حسینی شه‌پریان، نبی‌الله؛ امان‌پور، سعید و ملکی، سعید (۱۳۹۵). تحلیل فضایی سطوح برخورداری مناطق کلان‌شهر اهواز از خدمات شهری با تأکید بر عدالت اجتماعی. نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۴(۳)، صص ۴۹۵-۵۱۷.
- دانش‌پور، عبدالهادی و صفارسیزوار، فاطمه (۱۳۹۷). تحلیلی بر عوامل کالبدی مؤثر بر حس تعلق به مکان در مرکز قدیمی (مطالعه موردی: شهر سبزوار). نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳۳)، صص ۱۲۵-۱۳۶.
- رضوانی، نوشین؛ بهزادفر، مصطفی و حبیبی، کیومرث (۱۳۹۶). ارزیابی بافت‌های تاریخی بر پایه هنجار حس تعلق به مکان (مطالعه موردی: محله سرچشمه گرگان). نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۸(۲۹)، صص ۲۳-۴۲.
- روشنی، صالح؛ رضوانی، نوشین و پاسیان‌خمیری، رضا (۱۳۹۷). سنجش و رتبه‌بندی حس تعلق مکانی محلات بافت تاریخی گرگان. دو فصلنامه علمی-پژوهشی مرمت و معماری/ایران، ۸(۱۵)، صص ۸۹-۱۰۶.
- زنگنه، مهدی (۱۳۹۸). سنجش احساس تعلق مکانی در شهرهای کوچک، میانی و کلان‌شهرها (مطالعه موردی: شهرهای خواف، سبزوار و مشهد). آمایش جغرافیایی فضا، ۹(۳۲)، صص ۱۹۹-۲۱۲.
- سمنانی، عارف‌السادات (۱۳۹۸). تبیین عوامل مؤثر حس تعلق مکان در فضاهای آموزشی. چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری، مدیریت شهری و محیط‌زیست، کرج، صص ۱-۱۳.
- شاهرودی‌کلور، مرضیه؛ تقی‌پور، ملیحه؛ گریست، فائزه (۱۳۹۹). سنجش تطبیقی مؤلفه‌های حس مکان در عناصر کالبدی مساجد سنتی و معاصر شیراز (مورد پژوهی مسجد حاج علی، مسجد مشیرالملک، مسجدالرجا و مسجد دانشگاه). فصلنامه علمی پژوهشی هنر و معماری، اندیشه معماری، ۴(۸)، صص ۱۱-۵۴.
- شایان، حمیدرضا؛ کامل‌نیا، حامد و حجت‌وثاق (۱۳۸۹). بررسی نقش و جایگاه معیارهای اجتماعی در تحقق‌پذیری مرمت بافت‌های فرسوده شهری. آبادی، ۶۷(۴)، صص ۱۸-۲۳.
- شریف‌زاده، محمد شریف؛ عبدالله‌زاده، غلامحسین؛ اژدرپور، علیرضا و شریفی، مهرنوش (۱۳۹۶). جایگاه سرمایه اجتماعی در ارتقای تعلق مکانی (مطالعه موردی: مناطق روستایی شهرستان زابل). فصلنامه مدیریت سرمایه اجتماعی، ۴(۳)، صص ۳۷۵-۴۰۳.
- صفایی‌پور، مسعود و دامن‌باغ، صفیه (۱۳۹۸). تحلیل مؤلفه‌های بازآفرینی شهری در بافت فرسوده مرکزی شهر اهواز. برنامه‌ریزی توسعه کالبدی، ۳(۵۱)، صص ۱۰۳-۱۲۲.
- عبدی‌ملک‌کلابی، رسول (۱۳۹۵). تعلق مکانی و توسعه پایدار در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: شهر ساری). اولین همایش ملی چشم‌انداز آینده معماری و شهرسازی با رویکرد توسعه پایدار.
- فلاح، محمدصادق، کمالی، لیلا و شهیدی، صمد (۱۳۹۶). نقش مفهوم حس مکان در ارتقای کیفیت حفاظت معماری. باغ نظر، ۱۴(۴۶)، صص ۱۵-۲۲.
- کریمی‌مشاور، مهرداد و نگین‌تاجی، فرشاد (۱۳۹۷). تأثیر هویت مکانی بر ایجاد حس وابستگی و نقش آن در شکل‌گیری منظر شهری (مطالعه موردی: شهر یاسوج). فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۹(۳۳)، صص ۶۹-۸۴.
- مرادقلی، سکینه (۱۳۹۲). برنامه‌ریزی راهبردی و نقش آن در نوسازی و بهسازی بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: زابل). پایان‌نامه کارشناسی ارشد.
- مشکینی، ابوالفضل؛ قاسمی، اکرم و حمزه‌نژاد، مهدی (۱۳۹۳). ارزیابی حس تعلق به مکان ساکنان شهرهای جدید (مطالعه موردی: شهر جدید هشتگرد). فضای جغرافیایی، ۱۴(۴۱)، صص ۴۱-۵۶.
- موسوی‌اناری، مریم و ذکری، عباس (۱۳۹۹). تأثیر هویت معماری بر ارتقاء حس تعلق مکان (مطالعه موردی: معماری بومی شهرستان انار). مطالعات جغرافیا، عمران و مدیریت شهری، ۴(۱)، صص ۹۵-۸۶.
- میرزاعلی، محمد؛ محمدعلی‌خانی، خدیجه و حسینی، نیلوفر سادات (۱۳۹۴). بازآفرینی محور پیاده‌روها در بافت قدیمی گرگان (مطالعه موردی: گرگان). همایش بین‌المللی معماری، عمران و شهرسازی از آغاز تا هزاره سوم، تهران، ۱۳۹۴.
- Chen, R. B., Ashok, S. (2018). Investigating the impact of Sense of Place on site visit frequency with no motorized travel modes. *Journal of Transport Geography*, no. 66, pp. 268-282.
- Huang, X., Zhao, B., Liu, Y., and Xue, D. (2019). Belonging to a Place: An Analysis of the Perceptions of Rural-to-Urban Migrants in China. *Geographical Review*, pp. 1-19.
- Jansen, S. (2020). Place attachment, distress, risk perception and coping in a case of earthquakes in the Netherlands. *J. Hous. Built Environ*, 407-427.
- Liu, S., Cheung, L. T. (2016). Sense of place and tourism business development. *Tourism Geographies*, 18(2), pp. 174-193.

- Nakhi, A., Ahmari, N., and Rezaei, S. (2016). Renovation and Rehabilitation Strategies for Worn-Out Texture of Ab-Anbar No District in Sari Using SWOT Technique. *Journal of Geology*, 6, pp. 270-283
- Ramkissoon, H. (2015). Authenticity, satisfaction, and place attachment. *A conceptual-framework for cultural tourism in African island economies Development Southern Africa*, 32(3), pp. 292-302.

References

- Abdi Malek Kalabi, R. (2016). The sense of belonging to a place and sustainable development in dilapidated urban contexts (a case study of Sari city). *the First National Conference on the Future of Architecture and Urban Planning with a Sustainable Development Approach*. [In Persian]
- Allah-Veyssi, F., Charejo, F. (2021). Explaining the role of factors affecting place belonging in urban contexts (case study: old, middle, new and marginal contexts of Sanandaj city). *Geography and Urban Space Development*, 8(1), pp. 165-184.
- Asadi, A., Hosseinabadi, S., and Modudi, M. (2020). Modeling the relationship between urban vitality and the sense of belonging to a place in Qaen City. *Journal of Urban Research and Planning*, spring 2020 - No. 40, pp. 17-30. [In Persian]
- Bazi, K. h., Muammari, E., and Sayyad Salar, Y. (2020). Prioritization of urban neighborhoods from the perspective of the physical context of housing for urban regeneration (Study: Gorgan). *Journal of Urban Structure and Function Studies*, No. 23, pp. 131-150. [In Persian]
- Behzadpour, M. (2018). Investigating the sense of belonging to a place in residential complexes and the effect of nature on it (Case study: Ekbatan, Pardisan, Zaytoun, and Mehregan residential complexes). *Journal of Research and Urban Planning*, No. 34, pp. 183-200. [In Persian]
- Chen, R. B., Ashok, S. (2018). Investigating the impact of Sense of Place on site visit frequency with no motorized travel modes. *Journal of Transport Geography*, no. 66, pp. 268-282.
- Daneshpour, A. H., Safar Sabzvar, F. (2018). An analysis of physical factors affecting the sense of belonging to a place in the old center (Case Study: Sabzevar City). *Journal of Urban Research and Planning*, 9(33), pp. 125-136. [In Persian]
- Emami, A., Bazdar, M., Safari, M., and Farahnaki, R. (2014). Determining the relationship between the sense of belonging and its social characteristics (case study: Ziarat village in Golestan). *Journal of Armanshahr Architecture & Urban Planning*, No. 21, pp. 11-21. [In Persian]
- Falahat, M. S., Kamali, L., and Shahidi, S. (2017). The role of sense of belonging to a place in improving the quality of architectural protection. *Journal of Bagh-e Nazar*, 14(46), pp. 15-22. [In Persian]
- Hosseini Shahparian, N., Amanpour, S., and Maleki, S. (2016). Spatial analysis of the levels of urban services in Ahvaz areas: social justice in focus. *Journal of Urban Research and Planning*, 4(3), pp. 495-517. [In Persian]
- Huang, X., Zhao, B., Liu, Y., and Xue, D. (2019). Belonging to a Place: An Analysis of the Perceptions of Rural-to-Urban Migrants in China. *Geographical Review*, pp. 1-19.
- Jansen, S. (2020). Place attachment, distress, risk perception and coping in a case of earthquakes in the Netherlands. *J. Hous. Built Environ*, 407-427.
- Javanforuzandeh, A., Motallebi, G. h. (2011). The sense of belonging to a place and its constituents. *Journal of Urban Identity Publication*, No. 8, pp. 27-37. [In Persian]
- Karimi Moshaver, M., Negin Taji, F. (2018). The effect of spatial identity on creating a sense of dependence and its role in shaping the urban landscape (Case study: Yasuj city). *Quarterly Journal of Urban Research and Planning*, 9(33), pp. 69-84. [In Persian]
- Liu, S., Cheung, L. T. (2016). Sense of place and tourism business development. *Tourism Geographies*, 18(2), pp. 174-193.
- Meshkini, A., Ghasemi, A., and Hamzehnejad, M. (2014). Evaluating the sense of belonging to a place among the inhabitants of new cities (Case study: Hashtgerd city). *Journal of Geographical Space*, 14(41), pp. 41-56. [In Persian]
- Mirza Ali, M., Mohammad Ali Khani, K. h., and Hosseini, N. S. (2015). Reconstruction of sidewalks in the old textures of Gorgan (Case study: Gorgan). *International Conference on Architecture, Civil Engineering and Urban Planning from the Beginning to the Third Millennium*, Tehran, 2015. [In Persian]
- Moradgholi, S. (2013). Strategic planning and its role in renovating and improving worn-out urban textures (Case study: Zabol city). A master's thesis. [In Persian]
- Mousavi Anari, M., Zekri, A. (2020). The effect of architectural identity on promoting a sense of belonging (a case study of native architecture of Anar city). *Studies in Geography, Civil Engineering and Urban Management*, 4(1), pp. 86-95. [In Persian]
- Nakhi, A., Ahmari, N., and Rezaei, S. (2016). Renovation and Rehabilitation Strategies for Worn-Out Texture of Ab-Anbar No District in Sari Using SWOT Technique. *Journal of Geology*, 6, pp. 270-283

- Ramkissoon, H. (2015). Authenticity, satisfaction, and place attachment. *A conceptual-framework for cultural tourism in African island economies Development Southern Africa*, 32(3), pp. 292-302.
- Rezvani, N., Behzadfar, M., and Habibi, K. (2017). Evaluating historical contexts based on the norm of sense of belonging to a place (study sample: Sarcheshmeh neighborhood of Gorgan). *Journal of Research and Urban Planning*, 8(29), pp. 23-42. [In Persian]
- Roshani, S., Rezvani, N., and Pasion Khomri, R. (2018). Assessment and ranking of the sense of belonging to a place in Gorgan historical context neighborhoods. *Bi-quarterly Journals of Iranian Restoration and Architecture*, 8(15), pp. 89-106. [In Persian]
- Safaeipour, M., Daman Bagh, S. (2019). Analyzing urban regeneration components in the dilapidated central fabric of Ahvaz. *Journal of Physical Development Planning*, 4(3), pp. 103-122. [In Persian]
- Semnani, A. S. (2019). Explaining the factors effective on the sense of belonging to a place in educational spaces. *the Fourth International Conference on New Research in Civil Engineering, Architecture, Urban Environmental Management*, pp. 1-13. [In Persian]
- Shahroudi Klor, M., Taghipour, M., and Greist, F. (2019) Comparative assessment of the sense of place components in the physical elements of traditional and contemporary mosques in Shiraz (case study of Haj Ali Mosque, Moshir al-Molk Mosque, Raja Mosque and University Mosque). *Scientific Research Quarterly of Art and Architecture, Architectural thought*, (4)8, pp. 11-54.
- Sharifzadeh, M., Abdullahzadeh, G. H., Ajdarpour, A., and Sharifi, M. (2017). The position of social capital in promoting the sense of belonging to a place (case study: rural areas of Zabol city). *Quarterly Journal of Social Capital Management*, 4(3), pp. 375-403. [In Persian]
- Shayan, H. R., and Kamelnia, H. (2010). Investigating the role and place of social criteria in the feasibility of recreating worn-out urban textures. *Abadi Magazine*, No. 67, pp. 18-23. [In Persian]
- Zanganeh, M. (2019). Measuring the sense of belonging to a place in small, medium-sized, and metropolitan cities (Case study: Khaf, Sabzevar, and Mashhad cities). *Journal of Geographical Planning of Space*, No. 3, pp. 199-212. [In Persian]

نحوه استناد به این مقاله:

گودرزی، مجید؛ سلطانی، زهرا و علی‌بخشی، افسانه (۱۴۰۲). ارزیابی اثرات دسترسی به امکانات و خدمات شهری بر حس تعلق مکانی در بافت‌های فرسوده کلان‌شهر اهواز. *مطالعات جغرافیایی نواحی ساحلی*، ۴ (۱۴)، صص. ۸۹-۱۰۳.

DOI: 10.22124/GSCAJ.2023.22538.1177

Copyrights:

Copyrights for this article are retained by the author(s), with publication rights granted to *Geographical studies of Coastal Areas Journal*. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

